

Motion till riksdagen 2024/25:3312

av **Anders Ådahl m.fl. (C)**

med anledning av prop. 2024/25:60 Forskning och innovation för framtid, nyfikenhet och nytta

Innehåll

Förslag till riksdagsbeslut.....	3
1 Motivering	5
2 Regeringens forskningspolitik försvagar Sverige	6
3 Centerpartiets mål för utbildning, forskning och innovation	8
4 Resursfördelning, kvalitet och akademisk frihet	9
4.1 Lärosätenas finansiering	9
4.2 Färre forskningsfinansiärer	9
4.3 Ett finansieringssystem som stärker den akademiska friheten	10
4.4 Kvalitetsuppföljning av svensk forskning och innovation	11
5 Excellens och bredd.....	11
5.1 Profilering på landets högskolor och universitet	12
5.2 Koncentrering av resurser och antal universitet	13
5.3 Forskningsinfrastruktur.....	13
6 Lärosäten och samhället	14
6.1 Förenade anställningar.....	14
7 Internationalisering.....	14
7.1 Ukraina	15
8 Autonoma lärosäten.....	15
9 Forskning och högre utbildning i hela landet.....	15
10 Forskare och doktorander	16
11 Praktisknära forskning	16

12 Jämställdhet	17
13 Stärkt innovations- och företagsklimat.....	17
14 Artificiell intelligens.....	19
15 Säkerhet	20
16 Framväxande och banbrytande tekniker.....	21
17 Klimat och miljö.....	21
17.1 De gröna näringarna	22
18 Hälsa och sjukvård	22

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att målet för högre utbildning, forskning och innovationspolitik ska vara att Sverige ska vara ett av världens främsta forsknings- och innovationsländer och en ledande kunskapsnation, där högkvalitativ forskning, högre utbildning och innovation leder till samhällets utveckling och välfärd och näringslivets konkurrenskraft och svarar mot de samhällsutmaningar vi står inför, både i Sverige och globalt, och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ett delmål med forskningspolitiken ska vara att Sverige ska vara ett internationellt attraktivt land för investeringar i forskning och innovation och att de offentliga och privata investeringarna i forskning och innovation ska överstiga EU:s mål och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ett delmål med forskningspolitiken ska vara att det ska ske en övergripande och betydande kvalitetsförstärkning av forskningen och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ett delmål med forskningspolitiken ska vara att lärosätenas autonomi ska stärkas och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ett delmål med forskningspolitiken ska vara att jämställdheten ska öka inom akademien och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ett delmål med forskningspolitiken ska vara att samverkan ska öka, internationellt och nationellt, mellan akademi, näringsliv och offentlig sektor och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om ett nytt, långsiktigt resursfördelningssystem som i högre grad premierar de direkta anslagen till lärosätena och som skapar förutsättningar för fri och nyfiken forskning av hög kvalitet och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att lärosätenas forskningsanslag i större utsträckning bör bestämmas utifrån en samlad bedömning av potential och kvalitet och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om behovet av färre forskningsfinansiärer och överlappande utlysningar och tillkännager detta för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om ett finansieringssystem som stärker den akademiska friheten och tillkännager detta för regeringen.
11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utredningen om akademisk frihet även bör titta på institutionell frihet och tillkännager detta för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om externa och politiskt styrda forskningsanslag och tillkännager detta för regeringen.
13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att minska kraven på medfinansiering vid externa statliga forskningsmedel och tillkännager detta för regeringen.

14. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det institutionella självstyret ska värnas och utvecklas när det kommer till lärosätenas finansiering och organisering och hur de väljer att fördela sina resurser mellan undervisning och forskning och tillkännager detta för regeringen.
15. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om behovet av att införa ett system för en samlad och oberoende analys av vilka resultat och effekter statliga investeringar i forskning, utveckling och innovation har och tillkännager detta för regeringen.
16. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om excellens och bredd och tillkännager detta för regeringen.
17. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om behovet av att komplettera satsningar på spets och excellens med kompetens- och utbildningsåtgärder och tillkännager detta för regeringen.
18. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om behovet av att inkludera hela kedjan i akademien vid satsningar på spets och excellens och tillkännager detta för regeringen.
19. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka lärosätenas profilering och tillkännager detta för regeringen.
20. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om förutsättningar för samgåenden och tillkännager detta för regeringen.
21. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om behovet av att koncentrera resurser dit de ger störst nytta i termer av potential och kvalitet och tillkännager detta för regeringen.
22. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det ska finnas fastställda kriterier för vad som ska gälla för att ett lärosäte ska få benämnas universitet och tillkännager detta för regeringen.
23. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om behovet av att förtydliga universitetens och högskolornas roller och uppdrag och tillkännager detta för regeringen.
24. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om forskningsinfrastruktur och tillkännager detta för regeringen.
25. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en nationell infrastruktur för anonymiserad spårbar registerforskning och tillkännager detta för regeringen.
26. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör tillsättas en snabbutredning av förslaget om en ändring i högskolelagen (1992:1434) om vilka konsekvenser det kan få på de anställdas arbetsvillkor, arbetsmiljö och arbetsrätt och tillkännager detta för regeringen.
27. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen i sitt arbete ska förenkla för utländska doktorander och forskare och tillkännager detta för regeringen.
28. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om stöd till ukrainska forskare och återuppbyggnad av bl.a. ukrainsk forskningsinfrastruktur och tillkännager detta för regeringen.
29. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om vikten av fler autonoma lärosäten och lärosäten i stiftelseform och tillkännager detta för regeringen.
30. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om vikten av forskning och högre utbildning i hela landet och tillkännager detta för regeringen.

31. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om biträdande lektorer och tillkännager detta för regeringen.
32. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om behovet av att stärka unga forskares situation och förutsättningar och tillkännager detta för regeringen.
33. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det behövs en strategi för att stärka tillgången på forskare och doktorander och tillkännager detta för regeringen.
34. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om ett starkt företags- och forskningsklimat och tillkännager detta för regeringen.
35. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om attraktiva forsknings- och innovationsmiljöer och tillkännager detta för regeringen.
36. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om satsningar på praktisk forskning inom socialtjänsten och tillkännager detta för regeringen.
37. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en jämställd akademi och tillkännager detta för regeringen.
38. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om ett institut för AI-säkerhet och tillkännager detta för regeringen.
39. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att inrätta en nationell strategi för high performance computing i Sverige och tillkännager detta för regeringen.
40. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att öppenhet bör vara en hörnsten i forskningspolitiken men att det samtidigt bör finnas medvetenhet om behovet av att skydda nationella intressen, kunskap och säkerhet och tillkännager detta för regeringen.
41. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om framväxande och banbrytande tekniker och tillkännager detta för regeringen.
42. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om klimat och miljö och tillkännager detta för regeringen.
43. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om forskning inom de gröna näringarna och tillkännager detta för regeringen.
44. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om satsningar på livsmedelsforskning och tillkännager detta för regeringen.
45. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka grundförutsättningarna för att forska inom vården och tillkännager detta för regeringen.
46. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om satsningar på omvårdnadsforskning, apotek och forskande sjuksköterskor och tillkännager detta för regeringen.

1 Motivering

Sverige har länge varit en toppnation när det kommer till forskning och innovation. Motorn i den svenska tillväxten har de senaste decennierna koncentrerats till att vi kunnat göra saker bättre och mer effektivt med hjälp av nytänkande och mer kunskap. Svenskt välstånd och konkurrenskraft har byggts på att vi har haft en högutbildad befolkning, innovativa företag och en akademi på mycket hög nivå. På senare år har Sverige

dock tappat alltmer mark. Tillväxten har varit begränsad, forskningens kvalitet har minskat mätt i andel högciterade publikationer och lärosätena levererar allt sämre i internationella jämförelser och rankningar.

Svensk forskning har länge varit ett underreformerat område. Vad vi nu ser är konsekvenserna av det. Sverige tillhör inte längre den grupp av länder som producerar den allra bästa forskningen. Andra länder har kommit i kapp och springer förbi, med hög tillväxt och stark innovationskraft. Detta riskerar inte enbart att försämra vår position som en akademisk toppnation. Det riskerar också att hämma vårt välstånd.

För att vända utvecklingen behövs en ny politisk inriktning. Ökade offentliga medel till universitet och högskolor, via forskningsfinansiärerna, har visat sig inte lyfta kvaliteten i svensk forskning och innovation. För att kunna vända utvecklingen behövs i stället reformer. Centerpartiets utgångspunkt är att det inte i huvudsak är för lite pengar som är problemet utan hur vi från politiskt håll har riggat hela sektorn: hur vårt finansieringssystem ser ut, hur sektorn är organiserad – och hur politiserad vi tillåtit den att bli. Ska vi återigen placera Sverige i toppskiktet vad gäller forskning och innovation behöver fokus riktas om i politiken. Lärosätenas och forskarnas autonomi behöver stärkas, bildningsidealet uppvärderas och universitetens roll i samhället utvecklas. I regeringens inriktning för forskningspolitiken den kommande mandatperioden saknas denna insikt. I stället fortsätter man i samma hjulspår som tidigare genom att öka styrningen av lärosätena, nedgradera bildningen och blunda för behovet av reformer. Detta anser vi vara mycket olyckligt. Om vi ska stärka kvaliteten i forskning och innovation är inte mer av samma den politiska lösningen.

2 Regeringens forskningspolitik försvagar Sverige

Regeringens proposition 2024/25:60 Forskning och innovation för framtid, nyfikenhet och nytta utgår från målet att Sverige ska vara ett av världens främsta forsknings- och innovationsländer och en ledande kunskapsnation. Utgångspunkten för satsningarna är excellens, internationalisering och innovation. För att lyckas med detta bedömer regeringen att det inte bara behövs en kraftfull satsning när det gäller medel utan också en ambitionshöjning i form av en tydligare inriktning mot excellens. Regeringen pekar ut tre delmål för den kommande tioårsperioden.

1. Sverige ska vara en ledande kunskapsnation och vara bland de främsta länderna vad gäller utgifter för forskning och utveckling som andel av BNP.
2. Svensk forskning ska hålla hög kvalitet.
3. Sverige ska vara ett av världens bästa innovationsländer.

Värt att notera är att varken samverkan eller jämställdhet berörs, vilka varit delmål i tidigare forskningspropositioner. För att uppnå målen anser regeringen att de direkta anslagen i högre utsträckning behöver konkurrensutsättas för att premiera de lärosäten som lyckas organisera och utveckla sin verksamhet på så sätt att den mest högkvalitativa forskningen och de bästa forskningsmiljöerna växer fram. Dessutom menar man att medlen i större utsträckning bör riktas mot spetsforskning och excellens.

Regeringen gör i propositionen flera välkomna satsningar för att stärka svenskt forsknings- och innovationsklimat. I sammanhanget handlar det bl.a. om satsningar på avancerad forskningsinfrastruktur och på life science. Dessutom aviserar regeringen att

man avser att tillsätta en utredning om akademisk frihet och en om lärosätenas associationsformer. Men Centerpartiet noterar att regeringen förbiset vissa avgörande delar och landar helt fel på flera mycket centrala områden. Allvarligast är att man inte lyckas identifiera de systemfel som har lett till minskad kvalitet i svensk forskning och innovation. Propositionen är ett lapptäcke av enskilda satsningar med överlapp och luckor och där en helhet saknas.

Regeringen skriver i propositionen att ”tanken att ökad forskningsvolym automatiskt leder till högre kvalitet behöver överges”. Problemet är dock att man i de förslag och satsningar som aviseras förbiser detta helt och hållet. I stället väljer man att föreslå mer av samma politik – dvs. mer konkurrensutsättning, mer styrning och större andel externa medel. Centerpartiet anser att mer av samma politik inte kommer att ge nya och bättre resultat. Vi måste göra saker på andra sätt för att kunna vända den begynnande kris som svensk forskning och akademi befinner sig i. För att regeringens höjda anslag ska få önskade resultat behöver systemet reformeras i grunden så att det har förmågan och den institutionella kapaciteten att långsiktigt omsätta ekonomiska resurser i högklassig, fri och nyfiken forskning. Att följa samma hjulspår som tidigare är inte innovativt.

I propositionen föreslås att en mycket större andel av resurserna än tidigare ska gå till forskningsråden än direkt till lärosätena. Tre fjärdedelar av anslagshöjningarna riktas till forskningsfinansiärerna. Detta innebär inte bara en större dos av tidigare förd politik. Det innebär också en indirekt styrning, då det blir forskningsråden – dvs. andra än de enskilda forskarna – som kommer att bestämma vilka frågor det ska forskas om. Detta begränsar den bredd och det djärva kunskapsinhämtande och utforskande som är avgörande för att kunna lösa dagens och framtidens mer oväntade problem. Dessutom försämrar det anställningstryggheten för forskarna. Enligt Centerpartiet innebär regeringens förslag att man låser fast forskningssystemet i mekanismer som gör den bästa forskningen mindre fri. Det riskerar att urholka kvaliteten i forskningen ytterligare.

I regeringens inriktning för forskningspolitiken är ett område exklusivt prioriterat, nämligen STEM, dvs. science, technology, engineering och mathematics. Centerpartiet välkomnar stora delar av regeringens satsningar för att stärka spetsen inom STEM-forskningen. Sverige måste hänga med och i delar leda utvecklingen på de tekniska och naturvetenskapliga områdena. Men teknisk utveckling sker inte i ett vakuum utan genom kunskaper och parallella förståelser från humaniora, ekonomi, samhällsvetenskap m.m. De senaste årens Nobelpris i ekonomi borde gett regeringen information om det. Vidare, den ökade politiska styrningen av lärosätena, den osäkra finansieringen samt de vida inskränkningarna på bildning och på det fristående kursutbudet riskerar att göra dessa satsningar tandlösa. Centerpartiet är av åsikten att bredd och spets med nödvändighet måste utvecklas i samklang med varandra. Om vi tänker oss forskningslandskapet som en triangel med spetsen uppåt, så behöver hela triangeln lyftas och inte enbart spetsen. Vi saknar därför i propositionen insikten om inte minst bildningens och humanioras betydelse för att stärka forskningen även inom STEM. I propositionen nämns bildning enbart två gånger och det saknas både förslag om nyttiggörande och om stöd för att lyfta bildningen. Om vi ska kunna lösa både dagens och morgondagens oväntade utmaningar krävs det en bred, fri och flexibel akademi. Bildningens roll i detta är vital och det är mycket olyckligt att regeringen väljer att nedprioritera detta. Samhällets sammanhållning och vår utveckling som nation riskeras.

Regeringens proposition 2024/25:60 behandlar forskning och innovation som något isolerat. I propositionen saknas det förslag både för att stärka företagsklimatet och kompetensförsörjningen och på hur utbildningen på grundnivå och avancerad nivå på läro-

sätena kan stärkas. Dessutom går flera av de förslag som läggs fram stick i stäv med den politik som regeringen bedriver inom andra politikområden, vilket riskerar att göra flera, förvisso välkomna, förslag verkningslösa. Det går exempelvis inte att tro att regeringens mål om en starkare internationalisering kommer att ge resultat när man samtidigt på migrationsområdet signalerar att vissa grupper inte är välkomna eller på bostadsområdet vägrar göra reformer så att fler forskare och internationella studenter ska kunna verka i Sverige. På samma sätt är det svårt att se att satsningarna på AI ska få resultat när man slopar skolans digitaliseringsstrategi och går emot de rekommendationer som regeringens egen AI-kommission pekar på. De menar specifikt att utbildning och bildning om AI behövs för hela befolkningen om Sverige ska kunna hålla sig internationellt konkurrenskraftigt. Det är av stor vikt att rekommendationerna från AI-kommissionen samordnas med förslagen från forsknings- och innovationspropositionen då dessa politiska områden i stor utsträckning går hand i hand. Forskning, innovation och AI är politikområden som sträcker sig över flera politikområden och departement och de måste därför samordnas så att inte viktiga initiativ faller mellan stolarna. För att förslagen i propositionen ska få önskad effekt måste politiken hålla samman och även få utslag inom exempelvis skattepolitiken, digitaliseringspolitiken, migrationspolitiken, näringspolitiken och bostadspolitik.

3 Centerpartiets mål för utbildning, forskning och innovation

Sverige behöver en vision och en långsiktigt hållbar strategi för forskningslandskapet som tar sin utgångspunkt i en fri akademi och för innovation och utveckling som tar en stark position i den föränderliga internationella konkurrensen. Det kräver starkt ledarskap med tydliga mål som kan följas upp.

Centerpartiet anser därför att det övergripande målet för högre utbildning, forskning och innovationspolitik bör lyda som regeringens mål:

Sverige ska vara ett av världens främsta forsknings- och innovationsländer och en ledande kunskapsnation, där högkvalitativ forskning, högre utbildning och innovation leder till samhällets utveckling och välfärd, näringslivets konkurrenskraft och svarar mot de samhällsutmaningar vi står inför, både i Sverige och globalt.

Målet ska följas upp och utvärderas systematiskt enligt följande delmål:

- a) Att Sverige ska vara ett internationellt attraktivt land för investeringar i forskning och innovation. De offentliga och privata investeringarna i forskning och innovation ska överstiga EU:s mål.
- b) Att det ska ske en övergripande och betydande kvalitetsförstärkning av svensk forskning.
- c) Att lärosätenas autonomi ska stärkas.
- d) Att jämställdheten ska öka inom akademien.
- e) Att samverkan ska öka, internationellt och nationellt, mellan akademi, näringsliv och offentlig sektor.

4 Resursfördelning, kvalitet och akademisk frihet

Av de anslagshöjningar som föreslås i propositionen kommer 75 procent att gå till forskningsfinansiärerna 2028. Det innebär att andelen basanslag kommer att minska under den kommande perioden. I syfte att Sverige ska vara ett av världens främsta forskningsländer och en ledande kunskapsnation är detta inte en långsiktigt hållbar politik. Centerpartiet vill se ett nytt resursfördelningssystem som i högre grad premierar de direkta anslagen till lärosätena och som skapar förutsättningar för fri, nyfiken forskning av hög kvalitet. I nedanstående kapitel presenterar vi vår syn på lärosätenas finansiering, forskningsfinansiärernas roll, hur vi stärker den akademiska friheten genom resursfördelningssystemet och hur vi avser att stärka kvaliteten inom forskningen och den högre utbildningen.

4.1 Lärosätenas finansiering

Centerpartiet välkomnar att regeringen höjer anslagen, inte minst mot bakgrund av de senaste årens mycket höga kostnadsutveckling. Vi ser också positivt på att de konkurrensutsatta EU-medlen får en högre vikt i syfte att ge lärosätena incitament att söka EU-medel. Vi anser dock det problematiskt att anslagshöjningarna framför allt riktar sig till de statliga forskningsfinansiärerna. 75 procent av de nya anslagen kommer att gå till forskningsfinansiärerna 2028. Dessa anslag går i sin tur till politiskt utpekade tematiska områden och satsningar. Utrymmet för breda, öppna utlysningar genom forskningsfinansiärerna där forskarna lägger prioriteringen av vad som ska undersökas och kvaliteten på ansökningsen avgör vilka som finansieras, ökar relativt sett inte. Dessutom ska basanslagen konkurrensutsättas enligt en princip med tre indikatorer.

Hela det föreslagna systemet verkar konserverande, ger inte utrymme för potential och kommer att öka avståndet mellan de som redan har resurser och de som har potential.

Sverige ligger redan långt ut på skalan när det gäller hög andel konkurrensutsatta medel jämfört med andra länder. Detta ökar detaljstyrningen och minskar utrymmet för fri och nyfiken forskning. Dessutom försämrar det anställningstryggheten för forskare och hämmar forskarkyrkets attraktivitet. Det varken ökar kvaliteten eller stärker långsiktigheten inom forskningspolitiken. För att de ökade anslagen ska kunna få verklig effekt behöver finansieringssystemet reformeras och en större andel av anslagen gå direkt till lärosätena. Men det kräver parallellt en reformering av den institutionella friheten. Lärosätena behöver större möjligheter att bära finansieringens frihet än i dag och arbeta mer strategiskt. Centerpartiet vill se ett finansieringssystem som premierar fri forskning med hög kvalitet. Därför vill vi också se att lärosätenas forskningsanslag i större utsträckning bestäms utifrån en samlad bedömning av kvalitet och potential. På så sätt kan vi komma ifrån godtycklig politisk styrning och anslagen bestäms i lägre utsträckning utifrån hur de traditionellt sett har fördelats.

4.2 Färre forskningsfinansiärer

Slutsatserna i utredningen Ny myndighetsstruktur för finansiering av forskning och innovation (2023) visar att dagens system med ett tjugotal forskningsfinansiärer leder till komplicerad och tung administration, otydlig rollfördelning, svag kvalitetsutveckling och suboptimal hantering av forskningsinfrastruktur. SFS (2023) har också visat att

dagens system leder till att alltmer av lärarnas och forskarnas tid går åt till administration. Detta är inte en hållbar ordning. Centerpartiet anser, i linje med utredningens förslag, att antalet forskningsfinansiärer behöver minska. Färre finansiärer och färre överlappande utlysningar gör att arbetsbördan med att skriva projektansökningar skulle minska. Dessutom skulle det bidra till en mer ändamålsenlig och effektiv forskningsfinansiering, något som även regeringen förespråkar. Dessutom, det är inte ovanligt att mediokra projektförslag som får nej hos första och andra och tredje forskningsfinansiär i stället får ja på fjärde eller senare försök. Det är inte ett kvalitetsstärkande system.

4.3 Ett finansieringssystem som stärker den akademiska friheten

Artificiell intelligens, klimatförändringar, geopolitiska maktskiften och demografiska utmaningar förändrar just nu samhället i rekordfart. Detta förutsätter en akademi av hög kvalitet bestående av forskare som har förmågan att vara både reaktiva och proaktiva. En akademi av hög kvalitet är beroende av att utbildning och forskning tillåts utvecklas utan att styras av kortsiktiga politiska intressen. Politiskt styrda satsningar på både utbildning och forskning riskerar att begränsa den bredd och det djärva kunskapsinhämtande och utforskande som är avgörande för att kunna lösa dagens och framtidens mer oväntade problem. Forskning är ifrågasättande i sin grund, och ska inte vara föremål för politiska vindar.

Politiker vill gärna tro att de kan styra framsteg genom riktade satsningar. Men värdefulla upptäckter dyker upp där ingen kunde ana att man skulle leta. Utan oberoende forskning och utbildning har vi svårare att identifiera, förstå och lösa samhällsproblem. Utan oberoende forskning och utbildning bromsar Sverige in i framtiden och blir akterseglat av länder som släpper professionens kvaliteter fria. Det är en grundpelare för oss som kunskapsnation att akademien är en oberoende och fri röst som står fri från kortsiktighet och detaljstyrning.

I propositionen meddelar regeringen att en utredare ska titta på hur skyddet för lärare och forskare vid svenska lärosäten kan stärkas. Centerpartiet är mycket positivt till att en utredare får i uppdrag att titta på hur bl.a. likriktning och homogenitet kan minska inom akademien. Vi hade dock gärna sett att utredningen även fick i uppdrag att titta på hur den institutionella akademiska friheten kan stärkas. Sverige ligger sämre till än andra jämförbara länder när det gäller institutionell autonomi, alltså lärosäten i förhållande till staten. Enligt regeringens egen expertmyndighet UKÄ är dessutom det främsta hotet mot den akademiska friheten politisk styrning i finansieringssystemet. Det är mycket beklagligt att regeringen inte avser att inkludera politisk styrning i utredningens uppdrag.

Regeringen anser att den administrativa bördan behöver minska för att ge förutsättningar för forskare och lärare att fokusera på kärnverksamheten och därigenom medföra stärkt akademisk frihet. Vi ser mycket positivt på att regeringen belyser detta i propositionen och att man även har gett Statskontoret i uppdrag att analysera konsekvenserna av universitetens och högskolornas administrativa uppgifter. Däremot ser vi med oro på att regeringen inte lever upp till sina ambitioner i de förslag som faktiskt lämnas. När en större andel av medlen framöver kommer att behöva sökas så finns det mycket stor risk att administrationen tvärtom kommer att öka. Med ökad politisk styrning följer ökad administration för efterlevnad.

Regeringens forskningspolitik kommer öka detaljstyrningen inom akademien. När de externa och politiskt styrda forskningsanslagen får en alltmer betydelsefull roll, minskar

lärosätenas och de enskilda forskarnas eget inflytande över vilken forskning som ska bedrivas. Forskarna blir mer försiktiga och testar inte de yvigaste idéerna. Regeringen säger sig värna om akademisk frihet, men i handling går den i motsatt riktning.

Till skillnad från regeringen hade vi därför hellre sett en större satsning på direkta anslag till lärosätena. Vi anser dessutom att kraven när det kommer till medfinansiering från vissa av statens forskningsfinansiärer i dag är alldeles för stora. Det gör att forskningen blir alltmer styrd av enskilda forskare och att externa finansiärer styr i allt högre grad. Konsekvenserna riskerar att bli att viktig forskning på mindre områden får stå tillbaka. Vi vill därför minska kraven på medfinansiering för externa statliga forskningsmedel.

Centerpartiet motsätter sig obefogad detaljstyrning av högsolor och universitet och vill stärka oberoendet för såväl lärosätena som de forskare och lärare som är verksamma där. För att det institutionella självstyret ska värnas anser Centerpartiet att självbestämmandet bör stärkas när det kommer till lärosätenas finansiering och organisering och hur de väljer att fördela resurser mellan undervisning och forskning. För oss är det helt centralt att universitet och högsolor styr sin egen verksamhet.

4.4 Kvalitetsuppföljning av svensk forskning och innovation

Centerpartiet anser att kvaliteten i forskningen stärks när professionens kvaliteter släpps fria och när lärosätenas forskningsanslag i större utsträckning bestäms utifrån en samlad bedömning av kvalitet och potential. Men för att garantera det senare behövs ett tydligare system för kvalitetsuppföljning av svensk forskning och innovation.

Sverige saknar i dag ett robust system för en samlad och oberoende analys av vilka resultat och effekter statliga investeringar i forskning, utveckling och innovation har. Det finns i de flesta jämförbara länder.

För att lära mer om hur olika europeiska länder har organiserat sitt arbete på området gav Ingenjörsvetenskapsakademien (Iva) och Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning (NIFU) i uppdrag att studera frågan. Den färdiga studien bygger på ett tjugotal samtal med forskningsanalytiker från olika länder.

För att säkerställa att investeringar i forskning, utveckling och innovation är effektiva krävs bättre uppföljning. Centerpartiet föreslår därför att en utredning tillsätts för att lämna förslag om hur ett sådant system kan inrättas. En viktig komponent är högst troligt att Vetenskapsrådet inte ska ha uppgiften att både finansiera och sedan bedöma kvaliteten på satsningar. En ny oberoende aktör torde ha ett sådant uppdrag.

5 Excellens och bredd

För att Sverige ska kunna återta rollen som en akademisk toppnation är det viktigt att spetsforskningen uppvärderas och satsas mer på. Därför ser Centerpartiet positivt på regeringens satsningar på bl.a. excellenscenter (centrumbildningar som bedriver spetsforskning). Vi uppskattar även att regeringen fokuserar på excellens i hur statens forskningssatsningar i sin helhet ska ta sig uttryck.

Att regeringen väljer att ha excellens som inriktning för forskningspolitiken är både bra och viktigt. Problemet är dock att de satsningar som aviserats riskerar att inte nå de mål och ambitioner som avses med dem. Det finns flera skäl till detta. För det första

måste satsningarna kompletteras med kompetens- och utbildningsåtgärder. För att satsningarna ska bli verkningsfulla behöver hela kedjan inom akademien tas hänsyn till och inkluderas. Det räcker inte att göra isolerade satsningar på enbart forskning om man ska uppnå spets och excellens på längre sikt. Det behövs satsningar för hur man ska garantera en stark försörjning av doktorander och forskare även i framtiden, hur man avser att öka antalet universitetslärare och på hur lärosätena enklare ska kunna ställa om utifrån samhällets förändringar. Det behövs helt enkelt ett helhetsperspektiv och en förståelse för det ömsesidiga beroendet mellan forskning och utbildning. Akademien behöver dessutom vara både långsamt stabil och föränderlig. Det är en svår utmaning, men det är politikens uppgift att göra en sådan dualistisk utmaning möjlig att möta.

För det andra väljer regeringen att premiera forskningsfinansiärerna framför direkta anslag till lärosätena. Problemet med detta är att det begränsar utrymmet för djärv, nytänkande och nyfiken forskning. Politiker vill gärna tro att de kan styra framsteg genom riktade satsningar. Men värdefulla upptäckter dyker upp där ingen kunde ana att man skulle leta. Det är när forskaren själv får bestämma forskningsfrågorna som de viktigaste upptäckterna görs. Därför hade vi hellre sett en större förskjutning i satsningarna till fördel för lärosätenas basanslag. Regeringen påstår sig värna om nyfiken forskning, men i de satsningar som aviserats lyser denna ambition med sin frånvaro.

För det tredje innebär regeringens satsningar på excellens att satsningarna på bredden prioriteras ned. För Centerpartiet behövs både spets och bredd för att kunna nå excellens. Elitforskning ska inte sättas i motsättning till kvalitetssatsningar på bredden. Bredden är ofta en förutsättning för att nya idéer och spetskunskap ska kunna växa fram. För Centerpartiet är det viktigt med bredd för att akademien ska kunna vara snabbfotad och anpassningsbar efter hur samhället förändras. Det är helt avgörande för att Sverige ska kunna möta de utmaningar och möjligheter som framtiden innebär att det finns ett utrymme att forska bortom politikens prioriterade områden och utbilda sig i frågor som erbjuder både flexibilitet och anpassningsförmåga för vad arbetsmarknaden framöver kommer att efterfråga.

5.1 Profilerings på landets högskolor och universitet

Centerpartiet vill skapa bättre möjligheter för lärosätena att stärka sin egen profilering. Sverige måste bli bättre på att koncentrera olika kompetenser, fördela arbetsuppgifterna mellan lärosätena och våga specialisera oss inom de områdena lärosätena är bäst på. Centerpartiet anser att landets lärosäten i högre grad ska kunna renodla sin profil och vidareutveckla sitt strategiska arbete då det gäller såväl grundutbildning som forskning. Det ska vara initiativ som kommer från lärosätena och inte staten. Ökad profilering är ett sätt att höja kvaliteten i såväl högre utbildning som forskning inte minst på mindre lärosäten eftersom alltför små utbildningsmiljöer tenderar att ha svårare att leva upp till erforderliga krav. Det krävs en "kritisk massa" av studenter, doktorander och lärare för att uppnå en stimulerande utbildnings- och forskningsmiljö. Centerpartiet ser därför även positivt på att regeringen avser att skapa bättre förutsättningar för att fler universitet och högskolor på frivillig grund ska kunna ta initiativ till samgåenden.

5.2 Koncentrering av resurser och antal universitet

Centerpartiet anser att universitet och högskolor ska kunna specialisera sig och våga gå sin egen väg. Mångfald stärker kvaliteten brett. Resurser ska användas effektivt och koncentreras där de gör störst nytta. Universitet och högskolor har olika huvuduppgifter i det svenska landskapet för högre utbildning och forskning. Det är bra. I stället för ett system där universitet och högskolor gör lite av allt vill vi se ett system där olika fokus utvecklas för olika lärosäten. Vi vill möjliggöra större institutionell frihet med större möjligheter till egna strategiska val. Det är ingen skillnad på hur viktigt det är för Sverige med regional relevans eller excellent forskning, men det är skillnad på hur olika lärosäten väljer att prioritera. Vi behöver en mångfald av lärosäten som systemet med högskolor och universitet i dag erbjuder. Mot bakgrund av detta välkomnar Centerpartiet regeringens ambition om att inte inleda någon process för att utse fler universitet under nuvarande mandatperiod. Centerpartiet har tidigare lyft vikten av att ta fram tydliga kriterier för att högskolor ska erhålla universitetsstatus. Centerpartiet anser därför att det inte bör göras några universitetsutnämningar tills sådana kriterier har tagits fram.

I syfte att stärka lärosätenas kvalitet och möjlighet att specialisera sig anser Centerpartiet att universitetens och högskolornas roller och uppdrag behöver förtydligas ytterligare. En tydlig rollfördelning är en förutsättning för att både spets och bredd ska garanteras på landets lärosäten. I andra länder finns mer dualistiska system där man tydligare skiljer på universitetens och högskolornas uppgifter och syften. I ett sådant system har man koncentrerat olika kompetenser, fördelat arbetsuppgifter mellan lärosäten och skapat större nytta för studenterna. Man har helt enkelt gett universiteten och högskolorna olika upplägg – bägge mycket viktiga, men de har fyllt olika funktioner. Forskning, nytänkande och innovation på universiteten är lika betydelsefullt som högskolorna, vars nischade utbildningar, nischade forskningssatsningar och tillgänglighet i hela landet är avgörande för att svara mot arbetsmarknadens behov av viktiga kunskaper. Såväl universiteten som högskolorna är avgörande för Sveriges utveckling och välbefinnande. Båda har en viktig roll att spela, men på olika sätt. Denna rollfördelning behöver förtydligas.

5.3 Forskningsinfrastruktur

Forskning blir alltmer beroende av avancerad utrustning och infrastruktur. Avancerad forskningsinfrastruktur är många gånger en förutsättning för forskning av högsta kvalitet och avgörande för möjligheten att bedriva internationellt konkurrenskraftig forskning i Sverige. Svenska forskare, företag och offentliga organisationer behöver ha tillgång till den bästa forskningsinfrastrukturen; det är en grundläggande förutsättning för att kunna bedriva forskning med hög kvalitet. Infrastruktur är av stor betydelse inom alla forskningsområden för forskare, inom både grundforskning och tillämpad forskning, och det omfattar bl.a. anläggningar, instrument, kunskapssamlingar och tjänster. Centerpartiet delar i stort regeringens syn på satsningar på forskningsinfrastruktur och tillstyrker därför regeringens inriktning. Vi saknar dock en satsning för att etablera en nationell infrastruktur för anonymiserad spårbar registerforskning som i dag finns i våra grannländer. Sverige har en stark tradition med registerstudier, där vi tappat vår världsledande position, och här behövs en satsning.

6 Lärosäten och samhället

Enligt Tillväxtanalys är samverkan mellan näringslivet och akademin bland de viktigaste insatser staten kan bidra med för att näringslivets satsningar på FoU-verksamhet i Sverige ska öka eller bibehållas. Alltför få går mellan näringsliv och akademi. Samtidigt blir tillgång på kompetens en allt viktigare faktor för var företag väljer att göra sina investeringar. Bristen på rörlighet mellan akademi och näringsliv och på geografisk mobilitet är i dag en flaskhals för svenska företags tillväxt, och bristen på näringslivserfarenhet hos många seniora forskare försvårar möjligheterna för nya lösningar att ta sig från laboratoriet till marknaden. Centerpartiet anser att regeringens satsningar på lärosätenas innovationskontor och holdingbolag samt inkubatorer och science parks kan spela en viktig roll för att stärka samverkan mellan akademin och övriga samhället. Däremot hade vi velat se samverkan som ett tydligare delmål för att uppnå målet med forsknings- och innovationspolitiken.

6.1 Förenade anställningar

Centerpartiet välkomnar förslaget om en ändring i högskolelagen (1992:1434) för att öka möjligheterna till förenade anställningar, vilket skulle underlätta för kombinerad verksamhet i akademi och näringsliv/offentlig sektor. Flera remissinstanser har dock lyft flera utmaningar och risker med förslaget. Bland annat handlar det om hur det påverkar de anställdas arbetsvillkor, arbetsmiljö och arbetsrätt. Centerpartiet anser att regeringen behöver ta hänsyn till detta och göra en snabbutredning av förslagets konsekvenser innan lagändringen verkställs.

7 Internationalisering

Sverige har länge varit ett attraktivt land att verka i för internationella studenter och forskare. Därför är det positivt att internationalisering är ett av regeringens prioriterade områden. Internationaliseringen av den högre utbildningen och forskningen och den fria rörligheten för studenter är mycket viktiga i dagens samhälle. Utan utbyte förlorar svenska lärosäten både kvalitet och mångfald. Om vi inte kan garantera att antagna utländska studenter och forskare får stanna för att studera och forska i Sverige riskerar vi att förlora i anseende och därmed i framtida konkurrenskraft. Centerpartiet välkomnar att regeringen har internationalisering som ett av sina prioriterade områden och att man har en tydlig ambition om att öka sitt deltagande i internationella forskningssamarbeten, inte minst inom EU. Däremot ser vi med oro på att man i stora delar av propositionen behandlar internationalisering i termer av säkerhet snarare än ett verktyg för pluralism, idéutbyte och specialisering. Dessutom förbiser man humanioras roll när internationalisering diskuteras. Även om det är viktigt att ansvarsfull internationalisering och säkerhet har en framskjuten roll får det inte resultera i att viktiga reformer för att stärka internationaliseringen prioriteras bort. I propositionen diskuteras varken lösningar för att förenkla för internationella studenter att tillgodoräkna sig utlandsstudier eller för att minska den administrativa börda som drabbar internationella forskare. Satsningarna på internationalisering är sett till regeringens ambitioner mycket skrala och berörs enbart i vissa avgränsade delar av propositionen. Detta är väldigt olyckligt.

7.1 Ukraina

Centerpartiet välkomnar det stöd som regeringen avser att ge till Ukraina. I sammanhanget handlar det bl.a. om ukrainska forskare som har tvingats lämna landet samt för den svåra återuppbyggnadsfasen där behov av kapacitetssuppletering, inte minst forskningsinfrastruktur, kommer att vara avgörande.

8 Autonoma lärosäten

Centerpartiet vill att högskolor och universitet ska bli mer autonoma. Vi vill därför flytta makt från politiken till professionen. Det är professionen som bäst känner till verksamheten och vad den behöver för att utvecklas. Det är viktigt att lärosäten får möjlighet att profilera sig utifrån lokala och regionala förutsättningar och sina egna styrkor. Politiska regleringar ska därför begränsas till frågor där staten har ett tydligt intresse av att styra. Det gäller t.ex. uppföljning av resultat och kvalitetsgranskning, ansvarsutkrävande samt rättssäkerhet för studenterna.

Vidare vill Centerpartiet se en ökad pluralism vad avser associationsformer. I dag är några lärosäten i stiftelseform. Det bör utredas om fler kan övergå i den formen och andra former. I Sverige är i stort sett alla lärosäten förvaltningsmyndigheter. Det leder till både en konformitet och en alltför nära relation till statsmakten som håller tillbaka kreativiteten och idérikedomen. Universitetsledningarna måste ägna mer tid åt myndighetsuppgifter än att vara akademiska ledare. Mot bakgrund av detta välkomnar vi att regeringen avser att tillsätta en utredning för att analysera ändamålsenligheten i dagens myndighetsform för statliga universitet och högskolor.

För att stärka kvaliteten inom akademien vill Centerpartiet reformera forskningspolitiken i syfte att både öka pluralismen och den institutionella friheten vad gäller associationsformer och göra om finansieringssystemet till fördel för en ökad andel direkta anslag. Reformen om att öka den institutionella friheten bör rimligen ske före reformeringen av finansieringssystemet i syfte att ge lärosätena större möjlighet att ta ansvar för finansieringsfrihet och arbeta mer strategiskt.

9 Forskning och högre utbildning i hela landet

Centerpartiet är garanten för att utbildning, forskning och innovation ska finnas i hela landet. Vi vill skapa de bästa förutsättningarna för att ge människor möjlighet att ta del av en akademisk utbildning av högsta möjliga kvalitet. Forskningsmöjligheter och högre utbildning med tydlig forskningsanknytning bör därför finnas i hela landet.

Utbildning och bildning berikar både samhälle och individer. Tillgång till högre utbildning av god kvalitet i hela landet ökar människors möjligheter till jobb och trygghet, samtidigt som det gynnar näringslivet och vår gemensamma välfärd. Högre utbildning och forskning är i förlängningen motorn i den svenska välfärden. Centerpartiet verkar för att lärosätena ska bli mer autonoma, finnas i hela landet och ges ytterligare möjligheter att utforma sin verksamhet efter regionala förutsättningar. Det är angeläget att ha en stark närvaro av högre utbildning och forskning i hela landet för att stärka Sveriges alla delar och motverka segregation mellan landsbygd och stad samt mellan mindre

samhällen och landets universitetsstäder. Detta är något som helt och hållet förbises i regeringens proposition, vilket är mycket olyckligt.

Att kunskap, forskning och innovativa miljöer finns över hela landet är centralt om Sverige ska klara sig i den globala konkurrensen. Lärosäten har en viktig roll att stödja lokala, regionala och nationella styrkeområden. Människor, organisationer och företag kan uppleva en tröskel för att komma i kontakt med forskning som kan utveckla den egna verksamheten; genom en ökad närhet till forskning kan den tröskeln sänkas. På så sätt kan också samverkan mellan lärosätena och det omkringliggande samhället stärkas.

Sveriges regioner har till uppdrag att fastställa en strategi för sin regions utveckling och samordna insatser för att genomföra strategiska satsningar. Inom detta område är forskning och innovation av högsta betydelse. Det är viktigt att även regioner, inom sin specialisering eller excellens, kan förbättra sina regionala innovationssystem.

10 Forskare och doktorander

Forskare, lärare och doktorander är kärnan i akademien. Regeringens politiska inriktning för svensk forskning de kommande fyra åren innehåller några förbättringar vad gäller forskares och doktoranders situation. I sammanhanget handlar det bl.a. om att skapa bättre förutsättningar för lärosäten att anställa biträdande lektorer, även om vi ser med viss oro på att detta inte kommer att ske på grundval av meritokrati och utifrån principen om armlängds avstånd från politiken. Att lärosätena också själva ska kunna bestämma om tidsgränsen ska vara högst fem eller sju år, om tidsgränsen ska vara samma för hela lärosätet eller om den ska variera inom olika ämnesområden eller organisatoriska enheter är också positivt.

Regeringens inriktning för forskningspolitiken riskerar dock i sin helhet att försämra situationen för forskare och doktorander. På framför allt två plan utmärker detta sig tydligt. För det första riskerar den ökade andelen externa medel att kraftigt försämra anställningstryggheten för forskare och doktorander. Inte minst riskerar det att försämra unga forskares situation och möjlighet till karriärutveckling och öka avhoppet bland forskarstudenter. I dag har unga forskare svårt att få externa anslag då de konkurrerar med mer erfarna forskare om samma utlysningar. När större andel av anslagen framöver behöver sökas är risken stor att unga forskare kommer att drabbas värst. För det andra saknas det ordentliga satsningar på forskningsbaserad kompetensutveckling och en långsiktig strategi för att kunna säkra försörjningen av doktorander, forskare och universitetslärare framöver. När satsningarna på forskning inte möts upp av satsningar på utbildning och kompetensutveckling är det svårt att se hur dessa satsningar ska bli långsiktigt verkningsfulla.

11 Praktisk forskning

I regeringens inriktning på forskningspolitiken aviserar satsningar på praktisk forskning för bl.a. lärare, sjuksköterskor och specialistsjuksköterskor. Forskning på dessa områden kan spela en viktig roll för att förbättra kunskapsresultaten i svensk skola och kompetensen inom sjukvården. Både sjukvården och skolan står inför stora utmaningar. I skolan slås tiotusentals elever ut varje år och skillnaderna i kunskapsresultat ökar. I sjukvården, å andra sidan, ökar kostnaderna kraftigt och vården blir alltmer avancerad.

Ökade anslag för praktisk forskning är avgörande för att möta dessa utmaningar. Centerpartiet välkomnar regeringens satsningar på praktisk forskning. Centerpartiet hade dock velat se satsningar på fler områden, däribland inom socialtjänsten.

12 Jämställdhet

För att möta de utmaningar som samhället står inför i dag och främja forskning och innovation i världsklass måste jämställdheten stärkas i högre utbildning och forskning. Trots att kvinnor är i majoritet bland studenterna vid landets högskolor och universitet går arbetet mot en jämställd akademi alldeles för långsamt. Ungefär lika många kvinnor som män disputerar. Sedan upphör jämställdheten. Andelen kvinnliga professorer ökar, men sakta. Professorerna är den kategori inom högskolan som har den snedaste könsfördelningen. I dag är ungefär en tredjedel av landets professorer kvinnor. Variationerna mellan såväl lärosäten som olika fakulteter är stora. Bland forskarna vid finansinstitutionerna vid ledande universitet utgör kvinnor endast 20 procent, och andelen kvinnliga forskare minskar med ökande senioritet. Globalt sett ligger Sverige dock i topp med den näst högsta andelen kvinnor inom finansforskning efter Australien och tredje högsta på professorsnivå. Det är ett samhälleligt problem att strukturer i samhället och akademien skapar en ojämställd akademi.

Centerpartiet anser att det borde vara prioriterat för varje regering att i meritokratiens namn arbeta för att nå en mer jämställd könsfördelning. I tidigare forskningspropositioner har jämställdheten pekats ut som ett delmål. I regeringens proposition har man valt att inte prioritera jämställdhet. Centerpartiet anser att målet med forskningspolitiken ska följas upp med delmålet att jämställdheten ska öka inom akademien.

Det behövs mer forskning, inte minst klinisk forskning, för att sjukdomar som drabbar kvinnor ska kunna upptäckas och behandlas rätt och i tid. Det finns även stora kunskapsluckor när det gäller flickor som är brottsoffer (bevittnar eller utsätts) men även barn som utsätter andra för våld. Förebyggande arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck är också fortsatt i behov av ökad kunskap. För Centerpartiet är det självklart att kunskapsläget om sjukdomar som drabbar kvinnor måste förbättras. Regeringen måste säkerställa en jämställd vård och omsorg genom forskning om kvinnosjukdomar, minska den stressrelaterade ohälsan och stärka den genusmedicinska kompetensen inom vården. Annars kommer vi aldrig att nå målet om en jämställd hälsa och jämställd vård.

Centerpartiet anser att regeringen gör flera viktiga satsningar. I sammanhanget handlar det bl.a. om att Vetenskapsrådet och UKÄ får i uppdrag att analysera jämställdheten vid svenska universitet och högskolor och att det finns ett stort fokus på barn och unga. Däremot hade vi velat se ännu större satsningar på jämställdhetsområdet och att jämställdhet även fortsättningsvis förblev ett utpekat delmål med forskningspolitiken.

13 Stärkt innovations- och företagsklimat

Sverige står mitt i en ekonomisk tillväxtkris. Sverige, sett till BNP per capita, är fattigare än alla delstater i USA utom Mississippi, och vi har en arbetslöshet på över 7 procent. Samtidigt tappar både vi och EU i internationell konkurrenskraft, vi ser oss bli omsprungna av Kina och USA och situationen är akut för att stärka det svenska

näringslivet och på sikt svensk konkurrenskraft. Kina och USA dominerar även den tekniska utvecklingen när det gäller forskning och utveckling av framväxande tekniker. Bland de 64 olika banbrytande teknikerna dominerar det teknologiska ledarskapet och forskningen av Kina inom 57 av de 64 teknikområdena. USA är ledande inom 7 av de 64 och EU ledande inom 2 av teknikområdena. Vi ser hur de stora samhällsutmaningarna som den digitala och den gröna omställningen kan överkommas med nya innovationer, men då måste nya innovationer skapas i Sverige och EU och där spelar forskning och innovation en avgörande roll.

EU är vår viktigaste arena och de andra EU-länderna utgör våra viktigaste samarbetspartner för forskning, innovation och tillväxt. Därför är det oroväckande hur låga ambitioner regeringen har att påverka EU:s forskningspolitik i en riktning som gynnar Sverige. Det enda som nämns i propositionen gällande EU:s kommande ramprogram för forskning och innovation (FP10) är att excellens ska utgöra grunden för ramprogrammet. Det räcker inte för ett land som vill vara EU:s starkaste forsknings- och innovationsland och driva unionen i samma riktning.

I Sverige står företagen för den största andelen av FoU-utgifterna, nämligen ca 74 procent 2023. Företagens FoU-verksamhet sker främst i de större företagen, runt 75 procent, och resterande 25 procent i små och medelstora företag. Det svenska näringslivet tillhör de mest FoU-intensiva i världen. SCB uppskattar att företagens investeringar i FoU 2023 uppgick till 166 121 miljoner kronor, vilket motsvarar 2,6 procent av BNP. Bandet mellan forskningen och näringslivet är grundläggande för att nya innovationer ska kunna kommersialiseras och nå marknaden. För detta syfte spelar innovationskontor, holdingbolagen på högskolorna och universiteten samt inkubatorer en viktig roll. De har lyckats hjälpa idéer och forskningsresultat att bli till startup- och scaleup-företag som når marknaden och många av våra framgångsrika startup- och scaleup-företag har från början startats på en högskolas holdingbolag eller fått stöd av en inkubator. Bland Sveriges högst värderade onoterade bolag har flera grundats på flera av våra svenska högskolors holdingbolag.

Däremot finns det många utmaningar på resan till kommersialisering och att ta en idé till att grunda och växa sitt bolag. Det handlar om kapital, allra främst i ett tidigt skede då det ännu inte finns riskvilja från privata investerare. Här spelar Vinnova en viktig roll att kunna stötta bolag i ett tidigt skede och detta är av stor vikt för att privat kapital ska våga och vilja investera i ett senare läge. Vi behöver säkerställa att det finns ett stödsystem som kan ta hand om fler idéer och forskningsresultat. Innovationskontoren behöver få mer stabila resurser, och holdingbolagen behöver mer kapital att investera. Samtidigt måste lärosätena säkerställa att deras holdingbolag och inkubatorer har en stabil ekonomi och därmed långsiktighet. Det finansiella stödet behöver vara i samverkan mellan lärosäten, regioner och nationella myndigheter. Dessvärre har denna regering prioriterat bort stöd till snabbväxande innovativa bolag då Vinnovas tidigare anslag till detta flyttades till andra områden, detta påverkar även det svenska innovationssystemet och forskningsresultats möjlighet att nå näringslivet.

Regeringen lyfter fram test- och innovationsmiljöer som en viktig del i ett välfungerande och internationellt konkurrenskraftigt innovationssystem. Mindre och snabbväxande företag har också utmaningar med att testa sina innovationer. Genomförandet av tester av ny teknologi och forskning i Sveriges testmiljöer är väldigt kostsamt samt svårt att få tillgång till för dessa företag. Dessa faciliteter måste göras mer tillgängliga för fler oavsett storlek och ekonomiska muskler.

Bolag inom näst intill alla branscher står i dag inför betungande regler och har lagstiftning att förhålla sig till. Detta i kombination med tekniska innovationer kan bli ett

hinder för innovation. Utveckling av regelverk, juridik och policyer är därför minst lika viktigt som att bygga upp kunskap om ny teknik. Att finansiera forskning som kompletterar den tekniskt orienterade är därför centralt för att företagen ska kunna driva sitt innovationsarbete. I Kalifornien infördes hösten 2023 ett pilotprojekt där staten ska kunna upphandla fler tjänster med generativ AI. Genom att balansera innovation och riskhantering har Kalifornien skapat en modell för hur offentlig sektor kan utnyttja AI på ett ansvarsfullt sätt. I centrum för denna satsning står en ”sandlåda”, en säker testmiljö där myndigheter kan utvärdera tekniska lösningar utan att riskera resurser eller dataintegritet. Sandlådan, som administreras av Kaliforniens avdelning för teknologi (CDT), är leverantörsneutral och utformad för att vara både kostnadseffektiv och säker.

Därför har Centerpartiet förordat regulatoriska sandlådor vid tillsynsmyndigheter för att innovationer ska kunna utvecklas i en kontrollerad miljö och regelutvecklingen kan följa de tekniska innovationerna. Förutom testbäddar som regeringen lyfter fram i propositionen ser vi därför att det är av stor vikt att alla tillsynsmyndigheter inför regulatoriska sandlådor för att förenkla för startup- och scaleup-företag att utvecklas. Integritetsmyndigheten är en av få svenska myndigheter som har infört en regulatorisk sandlåda, men med mycket positiva resultat.

Även kompetens är av stor vikt för att stärka innovations- och företagsklimatet. Det är därför positivt att regeringen reformerar expertskatten och det är positivt att vi har ett system för kvalificerade personaloptioner där små tillväxtbolag kan attrahera kompetens genom optioner i företaget snarare än höga löner. Det kvalificerade personaloptions-systemet skulle behöva utvecklas ytterligare för att nå fler företag, men regeringen verkar stå handfallen inför detta.

Av propositionens innehåll att döma gör det svenska näringslivet mycket för att Sverige ska vara ett framgångsrikt forsknings- och innovationsland, men det finns mer staten skulle behöva göra för att undanröja de hinder som finns för att innovationer ska bli företagsidéer och nå marknaden. Det saknas i forskningspropositionen.

Startup- och scaleup-företag som jobbar med teknisk innovation inom framför allt mjukvara har i dag svårt att använda både FoU-avdrag och expertskatten. För FoU-avdragen har skattemyndigheten tolkat forskning mycket smalt. Det finns lovande förslag i den utredning som presenterades i januari 2025 för att förbättra detta. Beträffande expertskatten så går den inte att använda då lönenivåerna måste vara betydligt högre än vad många mindre företag har råd med i ett initialt skede.

14 Artificiell intelligens

Artificiell intelligens (AI) och maskininlärning har potentialen att revolutionera både forskningen och samhället i stort och vi i Sverige har stora möjligheter att ha en framstående roll i den utvecklingen. För att vi i Sverige ska kunna ta del och dra nytta av fördelarna av artificiell intelligens (AI) behöver vi se över reglerna och göra fler offentliga satsningar för utveckling av AI. Vi behöver stärka forskningsinfrastrukturen, skapa goda villkor för att kunna använda AI och säkerställa att utvecklingen av AI är både ansvarsfull och transparent.

Tillgången till data och beräkningsmöjligheter är viktig för AI-utvecklingen i Sverige. Det är därför positivt att Sverige är en del av det europeiska partnerskapet Euro HPC och att Sverige får sin första superdator som blir belägen på Linköpings

universitet. Det är av stor vikt att regeringen arbetar vidare för att etableringen ska bli så framgångsrik som möjligt och att tekniken blir tillgänglig inte bara för forskning och universitet utan även näringslivet. På sikt bör Sverige arbeta för att stå värd för fler superdatorer och utveckla tillgången till kvantteknik i Sverige. För att uppnå detta bör regeringen arbeta långsiktigt och strategiskt med detta område genom att ta fram en nationell strategi för high performance computing.

AI har potentialen att revolutionera allt från offentlig sektor (kommun och region) till fordonsindustrin genom att möjliggöra mer effektiva och precisa processer. Inte minst inom hälso- och sjukvård, som i dag möts av kraftiga kostnadsökningar till följd av de demografiska förändringarna, har AI potential att öka både effektivitet och patientsäkerhet. AI kan också bidra till att lösa komplexa samhällsutmaningar, såsom klimatförändringar och effektiv resurshushållning. AI kommer helt enkelt att vara avgörande för Sveriges framtida konkurrens- och innovationskraft och för att lösa samhällets utmaningar och problem.

Vilken politik som bedrivs har stor betydelse för vilka förutsättningar AI har att utvecklas och vilken roll svenska företag och forskning kommer att ha i den utvecklingen. Regeringen gör vissa välkomna satsningar på AI. Bland annat handlar det om att ge ett samordningsuppdrag till Vetenskapsrådet för att underlätta och dra nytta av AI i forskningen, identifiera hinder och möjligheter samt verka för transparent och ansvarsfull AI-utveckling inom forskningen. Dessutom gör man en större satsning på excellenskluster för utvecklandet av AI-teknik. Satsningen är viktig även om vi vill betona att den måste ge utrymme för fri, nyfiken forskning där forskarna själva har stor makt att välja vad som ska forskas om och hur. För att skapa en större helhet kring artificiell intelligens hade vi dock gärna sett en satsning på vidareutbildning av lärare vid universitet och högskolor inom AI. Dessutom hade vi, i linje med AI-kommissionens förslag, velat se att det skapades ett institut för AI-säkerhet med uppgift att bedriva och främja forskning kring säkerhetsrisker kopplat till AI.

15 Säkerhet

Vi befinner oss för tillfället i en geopolitiskt mycket orolig tid. Krig i vår absoluta närhet och stater som vill oss illa har tvingat oss att radikalt omvärdera vår säkerhetspolitik. Fri och högkvalitativ forskning genom öppenhet och internationella samarbeten är grundläggande för Sveriges kompetensförsörjning och för att Sverige ska kunna agera kraftfullt i hanteringen av olika samhällsutmaningar. Internationalisering och öppenhet är något som historiskt har byggt Sverige starkt och något som vi även fortsättningsvis bör eftersträva. Öppenhet bör utgöra en viktig hörnsten i forskningspolitiken; samtidigt måste det finnas medvetenhet om behovet av att skydda nationella intressen, kunskap och teknik och garantera vår säkerhet.

I regeringens inriktning för forskningspolitiken den kommande mandatperioden läggs ett stort fokus på säkerhet. Regeringen skriver bl.a.: "Öppenhet och samarbete riskerar att utnyttjas av främmande makt och andra aktörer på ett otillbörligt sätt. Forskningssäkerheten behöver därför stärkas bl.a. genom ökad kunskap och medvetenhet om risker med internationellt samarbete." Centerpartiet välkomnar att regeringen lägger en stor tyngdvikt vid de säkerhetspolitiska aspekterna av forskningspolitiken. Viktiga aspekter som bl.a. tas upp är tydligare definition av tekniker med dubbel-

användning, riskbedömningar av internationella doktorander med tvivelaktiga syften och att gränserna mellan civilt och militärt suddas ut alltmer. Centerpartiet betonar dock att öppenhet och säkerhet ska förstås som kompletterande och ömsesidigt förstärkande aspekter. Det är en svår utmaning att balansera säkerhet och öppenhet och därför är det viktigt att åtgärder vidtas med försiktighet. Därför anser Centerpartiet även att det behöver tas fram nationella riktlinjer till universitet och högskolor i sammanhanget.

16 Framväxande och banbrytande tekniker

Regeringen anser att den svenska forskningen kring framväxande tekniker behöver expandera ytterligare. Utan omfattande och högkvalitativ egen forskning och innovation kommer Sverige inte att kunna nyttja de landvinningar som görs på andra håll. Utan att vara en tongivande och trovärdig aktör kommer inte Sverige och andra europeiska intressenter att kunna påverka val av standarder och andra lösningar inom teknikutvecklingen.

Centerpartiet anser att det är viktigt att de satsningar som görs inom forskning och innovation bidrar till att stärka Sveriges konkurrenskraft och minska sårbarheten. Centerpartiet anser att statens roll i dessa satsningar bör vara utformad som en katalysator så att det skapas förutsättningar för framväxande och banbrytande tekniker och att satsningarna sker nedifrån och upp. Sverige har inte möjligheten att vara världsledande inom alla tekniker, utan satsningarna måste ta sin utgångspunkt i Sveriges unika industri-tradition, kompetenser och möjligheter. Satsningarna får inte medföra protektionism eller att komparativa fördelar inte utnyttjas. Risken är då att satsningarna blir mycket kostsamma och i värsta fall inte leder till att banbrytande tekniker växer fram.

17 Klimat och miljö

Klimatfrågan är en av vår tids största utmaningar. Hur vi hanterar frågan i dag är avgörande för vår framtid. Orsakerna och effekterna av klimatförändringarna är globala, och för att hindra den globala medeltemperaturen från att stiga till oacceptabla nivåer behöver vi verka på alla politiska nivåer, globalt, i EU, nationellt och kommunalt. Samtidigt ser vi redan effekterna av ett förändrat klimat. Även om vi lyckas hejda och minska utsläppen kommer samhället att behöva hantera och anpassa sig till konsekvenserna av klimatförändringarna. Övergången från en fossilbaserad ekonomi till ett förnybart och biobaserat samhälle innebär också stora möjligheter för jobb, tillväxt och utveckling inte minst i Sverige. Det är därför av stor vikt att skapa rätt förutsättningar och innovationsvänligt samhällsklimat för minskad klimatpåverkan. Forskning, innovation och teknikutveckling behövs i en rad sektorer från produktion, distribution och lagring av energi, för smarta fossilberoende transporter, till jordbruk, hälsa och ekonomi. Inte minst finns stort behov av sektorsövergripande arbete så att ny kunskap och teknik kombineras med politik och ekonomi där tekniken kan samspela och förstärka med nya affärsmodeller, investeringar och beteenden. Centerpartiet välkomnar därför att det nationella forskningsprogrammet om klimat förlängs med två år för att ge möjlighet till en utvärdering efter tio år, dvs. 2027, som kan ge underlag för framtida satsningar på forskning och innovation inom klimatområdet.

17.1 De gröna näringarna

De gröna näringarna tillhandahåller många viktiga lösningar när det kommer till svensk tillväxt, konkurrenskraft, fossilfrihet, säkerhet och klimatomställningen i stort. Svenskt jordbruk står för god djuromsorg, säker mat, öppna landskap, miljöhänsyn och arbetstillfällen. Sverige är också bäst i världen när det exempelvis gäller låg och ansvarsfull antibiotikaanvändning, liten förekomst av salmonella, god omsorg om djuren samt klimatpåverkan. Utveckling av den veterinärmedicinska forskningen är emellertid en nödvändighet för en fortsatt god djurhälsa. Men jordbruket är samtidigt en av de sektorer där de klimatpåverkande utsläppen är svårast att minska. Därför vill Centerpartiet stärka forskningen för att minska jordbrukets klimatpåverkan genom särskilda satsningar på fodertillsatser, tillverkning av biogas och hållbar gödselproduktion. Givet säkerhetsläget finns det ett strategiskt intresse för Sverige av att verka för en inhemsk produktion av mineralgödsel, t.ex. genom ökad forskning eller utvecklingsinsatser. Utan ett motståndskraftigt och innovativt svenskt jordbruk har vi också sämre förutsättningar att klara oss i händelse av en kris eller krig.

Klimatförändringarna innebär stora risker för Sverige. Torka och översvämningar betyder stora produktionsbortfall och behöver därför förberedas för i möjligaste mån. Därför vill vi se mer av forskning på klimatanpassning av jord- och skogsbruket i ett ändrat klimat. Även om regeringen gör flera välkomna satsningar på klimatområdet saknas ordentliga satsningar i fråga om klimatanpassningar av livsmedel och primärproduktion med nya produktionstekniker som lämpar sig för morgondagens svenska klimat. I propositionen nämns enbart betydelsen av ett hållbart, robust och anpassningsbart livsmedelssystem i förbifarten. Centerpartiet hade gärna sett mer omfattande satsningar på området. Dessutom hade vi gärna sett förslag på hur samverkan mellan statliga aktörer, universiteten och det gröna näringslivet kan stärkas, inte minst i syfte att kunna öka investeringarna i jordbruks- och livsmedelsforskning.

Centerpartiet anser att det är viktigt att stärka forskningen inom de gröna näringarna och är stolt över de historiskt stora satsningar som nu görs på livsmedelskedjan tack vare det tidigare januarisamarbetet och den senaste forskningspropositionen. Behoven är fortsatt stora och i jämförelse med andra länder leder bara en liten del av den forskning som sker i Sverige till innovationer och samhällsnytta. Den digitala revolution med ny teknik och artificiell intelligens som pågår i världen kan skapa nya möjligheter inom lantbruket. Potentialen är stor och nya tekniska lösningar och plattformar förändrar arbetssättet som vi i dag känner till det. Det kan öka avkastningen och minska behovet av insatsvaror såsom diesel och växtskyddsmedel och med stora miljö- och klimatvinster som följd. Forskning på detta område bör fortsatt få stort fokus.

Svensk skog är en klimathjälte som vi inte ska ta för given. Skogen kan bidra än mer, inte minst för att fasa ut fossila insatsvaror. Vi vill se mer forskning på biobaserad energi och biobaserade råvaror som kan ersätta de fossila alternativen.

18 Hälsa och sjukvård

Sverige står i dag inför en utmaning med ökande vårdkostnader och försämrad jämlikhet i vården, inte minst kopplat till en åldrande befolkning. En annan utmaning är ökade sjuktal, vilket ofta kan härledas till psykisk ohälsa. Den medicinska forskningen

har här en avgörande roll. Strategiska satsningar på forskning och innovation möter inte bara samhällsutmaningen hälsa utan leder även samtidigt till ökat välbefinnande i hela landet.

För att Sverige ska kunna vara en konkurrenskraftig kunskapsnation där forskning och innovation bedrivs med hög kvalitet och bidrar till hög tillväxt, stark innovationskraft och högkvalificerade jobb behöver vi fortsätta satsningar på området. Centerpartiet välkomnar därför att regeringen väljer att prioritera hälsa och sjukvård i propositionen. Vi anser även att satsningarna på mer forskning i primärvård och omställning nära vården, kliniska prövningar, antibiotikaresistens och kvinnosjukdomar är mycket välkomna. Vidare ser vi även positivt på mer verksamhetsnära forskning och att satsningar görs i hela vårdkedjan.

Även om regeringen gör fler välkomna satsningar saknas mycket i propositionen. Bland annat finns inte ett enda förslag kring hur apoteken ska stärkas eller hur grundförutsättningarna för att forska inom vården ska utvecklas. Det behöver också satsas mer på omvårdnadsforskning och forskande sjuksköterskor. Att kombinera klinisk tjänstgöring med forskning har varit, och är inför framtiden, helt oundgängligt för hälso- och sjukvårdens, och inte minst cancervårdens, utveckling. Det är olyckligt att regeringen inte väljer att lyfta detta.

Anders Ådahl (C)

Elisabeth Thand Ringqvist (C)

Anna Lasses (C)

Niels Paarup-Petersen (C)

Anne-Li Sjölund (C)